

Paraxadova Zulxaya Xidirbayevna

KOLIN UOTSON DETEKTIV ASARLARINING POETIKASI

Annotatsiya: Detektiv janri adabiyotda o'zining sirligi va o'quvchini e'tiborini torta olishi bilan alohida o'rin egallaydi. Tergovchining muhim jihati shundaki, voqeaning asl holatlari har qanday holatda ham tergov oxirigacha o'quvchiga yetkazilmaydi. Buning o'rniga o'quvchi o'z variantini yaratish va har bir bosqichda ma'lum faktlarga baho berish, tadqiqot jarayonida muallifning e'tiborini jalb qilish imkoniyatiga ega. Ingliz adabiyotida satirik-detektiv yozuvchi sanalgan Kolin Uotson yuqoridagi fazilatlar bilan o'z asarlari bilan kitobxonlar qalbidan joy oldi. Ushbu maqolada yozuvchi asarlarining metodologiyasi va poetikasi batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: detektiv hikoyalar, satira, xarakter xarakteristikasi, kulgili ruh, ingliz adabiyoti, janr va boshqalar.

Abstract: An important feature of the detective is that the true circumstances of the incident are not conveyed to the reader until the end of the investigation, in any case. Instead, the reader has the opportunity to create his own versions and evaluate certain facts at each stage, drawing the author's attention in the process of investigation. Colin Watson, who is considered a satirical-detective writer in English literature, entered the hearts of readers with his works with the above qualities. This article describes in detail the methodology and poetics of the writer's works.

Key words: detective stories, satire, character characterization, humorous spirit, English literature, genre, etc.

Аннотация: Важная особенность детектива в том, что истинные обстоятельства происшествия ни в коем случае не доводятся до читателя до конца расследования. Вместо этого читатель имеет возможность создавать свои версии и оценивать те или иные факты на каждом этапе, привлекая внимание автора в процессе расследования. Колин Уотсон, считающийся в английской литературе писателем-сатириком-детективом, вошел в сердца читателей своими произведениями, обладающими вышеперечисленными качествами. В данной статье подробно описана методология и поэтика творчества писателя.

Ключевые слова: детективы, сатира, характеристика персонажей, юмористический дух, английская литература, жанр и др.

Kirish. Detektivning janr sifatida asosiy xususiyati – bu qandaydir sirli voqea-hodisalarning mavjudligi, ularning holatlari noma'lum va aniqlanishi kerak. Eng ko'p, tez-tez tasvirlangan voqea bu jinoyatdir, jinoiy bo'lmagan voqealarni tergov qiluvchi detektivlar mavjud bo'lsa ham (masalan, detektiv janriga tegishli bo'lgan Sherlock Xolms haqidagi eslatmalarda, o'n sakkiztadan beshtasida jinoyatlar mavjud emas). Agar ish dastlab voqeaning barcha tafsilotlarini tavsiflansa yoki voqeada noaniq, sirli hech narsa bo'lmasa, unda u allaqachon aniq detektiv voqeaga emas, balki tegishli janrlar (aktyorlik filmi, politsiya romantikasi va boshqalar)ga bog'liq bo'lishi kerak [1].

Kolin Uotson o'z avlodining eng yumoristik detektiv yozuvchilaridan biri edi. Uning Inspektor Purbight ishtirokidagi "Flaxborough" seriyasi yetarlicha adadlarda yaxshi sotilgan va 70-yillarda BBC tomonidan "Eng yaxshi ingliz tilidagi qotillik" (Anton Rojers va Kristofer Timoti ishtirok etgan) nomi ostida televideniya namoyish etilgan. Ammo Uotsonning ko'plab muxlislari uning

asarlari munosib bo'lganidan kamroq hurmatga sazovor bo'lgan deb o'ylashadi. Uni taniganlar uchun hayratning bir qismi Uotsonning o'zi va uning ijodi o'rtasidagi kontrastdir. Uning ommaga ochiq bo'lgan bir nechta fotosuratlar toza mo'ylovli va shoxli ko'zoynakli biroz o'ziga xos personajni ko'rsatadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Uotson 1920-yilda Surreyning Kroydon shahrida tug'ilgan va kichikroq davlat maktablaridan biri bo'lgan Uitgift maktabida tahsil olgan va keyinchalik u "deyarli har doim hokimiyatga qarshi chiqish ta'siriga ega" deb ta'kidlagan. Uotson 16 yoshida maktabni tark etdi va 1937-yilda Boston Guardian gazetasiga muxbir sifatida qo'shildi va jurnalistikadagi karerasini 60-yillarga qadar davom ettirishi kerak edi [2]. Ikkinchi jahon urushi boshlanganda, Uotson harbiy xizmatga yaroqsiz edi va olti yil davomida Linkolndagi fabrikada ishladi. Urushdan keyin u jurnalistikaga qaytib, Nyukasl jurnalida detektiv va keyinchalik yetakchi yozuvchi, kitob sharhlovchisi va teatr tanqidchisi sifatida faoliyat olib bordi. U shu bilan bir qatorda Nyukasldagi BBC uchun ham ishlagan. Uning birinchi romani "Tobut, kam foydalanilgan" 1958-yilda nashr etilgan. U o'limidan bir yil oldin, 1982-yilga qadar, "Flaxborough" seriyasida har ikki yilda bir martadan ko'proq kitoblar chiqarishni davom ettirdi [3].

Uotsonning dunyosi shundayki, unda shifokorlarning operatsiyalari fohishaxonalar uchun jabha sifatida ishlatiladi, mahalliy qumtepalarning asosiy maqsadi "buzg'unchilik, shafqatsizlik, zino" va har kimning, hatto eng hurmatli fuqarolarning ham yashiradigan narsasi bor. "Flaxborough" seriyasi Linkolnshirda bo'lib o'tadi, u yerda yuqorida aytib o'tganimizdek, Uotson jurnalist va stanok bo'lib ishlagan va u jurnalistikadan voz kechib, to'liq vaqt yozishga muvaffaq bo'ladi. U Flaksboroni shunday tasvirlaydi: "... ijtimoiy va siyosiy murosasizlikning ajoyib rekordi bo'lgan qadimiy bozor shahri [4]. Rimliklar u yerda legionni yo'qotgan edi; Normandlar uni tuzatib bo'lmaydigan va juda istalmagan qaroqchilar qal'asi deb hisoblagan bo'lsa, vikinglar - qarindosh ruhlar sifatida kutib olindi va o'rnashib olishga da'vat etildi - sakkiz asr davomida kuchli qonli fikrliligi bilan uni bo'ysundirish va o'zlashtirishga bo'lgan har qanday urinishdan omon qolgan aholining otasi edi".

Tadqiqot metodologiyasi

Aksariyat kitoblardagi bosh qahramon politsiyachi - inspektor Uolter Purbrayt. Flaxborodagi tartibsizlik va korrupsiya orqali Purbrayt sabr-toqat va doimo xushmuomalalik bilan harakat qiladi. U baxtli turmush qurganligi, ortiqcha ichmasligi va deyarli hech qachon o'zini yo'qototib qo'ymasligi sifatlari bilan namoyon bo'ladi. Serialning bir nuqtasida u chekishni tashlaydi. "Xopjoy shu yerda edi" asarida u shunday tanishtiriladi: "U go'yo o'zining katta qismi uchun xushmuomalalik bilan kechirim so'ragandek bo'shab turdi va shunchaki pulli odamlarning takliflarini ataylab e'tiborsiz qoldiradigan o'ta yuqori toifali auktsionerga o'xshab, boshini bir chetga surib atrofqa qaradi..". Uotson juda oz so'z bilan o'z qahramonlarining juda yaxshi portretlarini yaratish qobiliyatiga ega.

Tahlil va natijalar

Uotsonning deyarli barcha romanlari o'ylab topilgan Flaksboro shahrida joylashgan bo'lib, uning joylashuvi doimo noaniq bo'lib qoladi. Agar kitoblardagi dalillardan uning pozitsiyasini taxmin qilishga majbur bo'lsak, unda Norfolkni taklif qilgan bo'lardik, lekin Uotson, aftidan, Linkolnshirda ishlagan. Qanday bo'lmasin, u noaniq bo'lishni tanladi; u yozgan narsalarining aksariyati kichik shaharcha gazetachi sifatidagi tajribasiga asoslangan. Uotsonda odatda bir xil politsiya xodimlari bor: inspektor Purbrayt, serjant Lav va, albatta, bosh konstebel, janob Chubb. Ba'zi yovuz odamlar ham bir necha marta paydo bo'ladi - Miss Lucilla Teatim, masalan [5].

Ammo Miss Teatim deyarli faxriy politsiya xodimi hisoblanadi: u niyatda ham, harakatda ham mutlaqo jinoyatchidir, lekin shunga qaramay, u ba'zida inspektorga ozgina yordam berishni o'z manfaati deb biladi. Ko'pincha Uotson qahramonlarining ismlari, xuddi Wodehouse kabi, narsalarning umumiy kulgili ohangini ko'rsatishi taklif qilingan. Ushbu sahifalar orqali Garold Kerobl, Stenli Biggadyk, Flora Pentatuke xonim va Fleet Street jurnalisti Klayv Grail kabi jasur qahramonlarni kuzatib boradi. BBC ustamonlik bilan Uotsonning kitoblariga televizor huquqlarini sotib oldi va ular 1977 yilda yetti qismdan iborat qiziqarli serial yaratdilar; Anton Rojers inspektor Purbrayt rolini, Brenda Bryus esa Miss Teatim rolini o'ynadi [7].

Uotson asarlarining umumiy kombinatsiyaga nazar solsak, yuzaki muloyimlikning uyg'unligini ko'ramiz, xuddi shu jonivor ruhlarning g'alayonini yashirincha yashiradi - xuddi kolbani ushlab turgan madhiya kitobi kabi. Uotson bizga kekxa janoblarning oyoqlarini shapatilayotganini, uy bekalarining orgiyaga sakrashini, MI5 agentlari Milliy xavfsizlik sabablarga ko'ra katta miqdorda to'lanmagan to'lovlarni yig'ishtirishni, mahalliy zodagonlarni shantaj qilayotgan qattiq advokatlar obrazlarini beradi. Bu muloyimlik niqob deb emas. Insoniy ruhlarining tabiatiga ko'ra, obro'-e'tibor, odob-axloq, ijtimoiy mavqega intilish - bu ularning eng ko'p orzu qilgan istaklari. Bema'nilik dunyo bo'ylab yuqoridan pastgacha tarqaladi [6]. U absurdni tajovuzkor va quvnoq tarzda tasdiqlashga imkon beradi. Atrofdagi dunyoga shunday tasavvurga ega bo'lgan rassom aldamchi yuzalar va to'satdan ochilgan chuqurliklar bilan o'ynashni o'ziga xos qiladigan janr – sirli romanda yozishni tanlashi bejiz emas.

Xulosa va takliflar

Uotson hech qachon o'z satirasining ob'ektlaridan ajralib turadigan taassurot qoldirmaydi. U o'z qahramonlariga, hatto eng xudojo'ylariga ham, ma'lum bir hurmat bilan munosabatda bo'ladi. Bu nuqsonlar, zaifliklar, muvaffaqiyatsizliklar, burilishlar va la'natlar faqat ularniki emas, deydi u. Ular bizniki. Biz kulguli emasmizmi? Insoniyat uning maqsadi va Uotson - insonparvarlik - o'zini o'z ichiga oladi. Uotsonning hayratlanarli tomoni shundaki, u bu nuqtai nazarni shaxsiy darajasida qabul qilgan. Agar Flaksboro muloyim tabassum ostidagi quvnoqlik girdobi bo'lsa, Uotsonning o'zi ham shunday edi [9].

Aytib o'tish o'rinliki, Uotson asarlari orqali jahon adabiyoti o'quvchilarda satirik-detektiv asarlar qanaqa shaklda bo'lishi va unda qanday xarakteristikadagi qahramonlar paydo bo'lishi haqida ma'lum ma'noda tasavvurlar uyg'ondi. Ingliz adabiyoti hozirgacha Kolin Uotson asarlaridagi ruhni sog'inshadi: biroz kulguli va biroz xavfli.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Дудина, И. А. 2008. Дискурсивное пространство детективного текста: на материале англоязычной художественной литературы 19–20 вв.: Автореферат диссертации кандидата филологических наук/И.А.Дудина. – Краснодар, – 24 с.
2. Детектив [Электронный ресурс] // Энциклопедия Кругосвет. URL: http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/DETEKTIV.html (data obrasheniya: 25.06.2019).
3. Niyazova, G., & Raupova, L. 2021. Detektiv janrning asosiy belgilari va ommabopligi sabablari. *Obshество i innovatsii*, 2(2/S), 515-524.
4. Куртене, Бодуэн де. 1963. Избранные труды по общему языкознанию Текст.: в 2 т. / И.А.Бодуэн де Куртене. Москва: Изд-во АН СССР, – Т. 1. – 384 е., Т. 2. – 391
5. Сепир, Э. 1993. Избранные труды по языкознанию и культурологии Текст. / Э. Сепир. – М.: Прогресс, - 655 с.
6. Скаженик, Е.Н. 2006. Гендерный аспект коммуникативного поведения // *Деловое общение. Учебное пособие*. – ТРТУ.

7. Dyne S. S. Detektiv yozishning 20 qoidasi -: [http:// scriptmaking.ru/library/189/42308/one-dine-ss-twenty-rules-for-writing-detectivenovels.html](http://scriptmaking.ru/library/189/42308/one-dine-ss-twenty-rules-for-writing-detectivenovels.html)
8. <https://web.archive.org/web/20040506094733/http://lifeloom.com/I4EwenerWatsonR.htm>
9. [https://en.wikipedia.org/wiki/Colin_Watson_\(writer\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Colin_Watson_(writer))
10. <https://crimefictionlover.com/2015/09/cis-the-flaxborough-chronicles-by-colin-watson/>